

**Професійно спрямоване навчання
як складова формування компетентного фахівця**

В статті досліджено сутність професійно спрямованого навчання у вищій школі. Визначені сучасні підходи до формування професійних компетенцій у процесі формування майбутнього фахівця. Охарактеризовані професійні компетенції фахівців торговельно-економічного профілю. Соціальна і професійна спрямованість, культура мислення й темперамент є факторами, які обумовлюють рівень прояву професіоналізму. Визначення професійної компетентності розглядається як ступінь оволодіння системою знань, умінь, навичок та способів діяльності як систему комунікаційних якостей, необхідних для здійснення діяльності, а професійну компетентність – як здатність особистості на різних рівнях вирішувати різноманітні професійні завдання. Професійна компетентність студентів торговельно-економічного профілю розглядається як узагальнена риса особистості, що має чотири рівні розвитку: низький, середній, достатній та високий; виділено цілі, функції, зміст та результати професійної діяльності. Розроблена модель формування компетентного фахівця з урахуванням професійно спрямованого навчання.

Ключові слова: викладач, вищій навчальний заклад, компетенція, інновація, навчально-виховний процес, освіта, студент.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Вже близько десяти років здійснюється реформування системи вищої освіти в Україні, у ході якого досягнуто істотних результатів. Але масштабність проведених перетворень і трансформаційні процеси в соціумі не тільки не дозволяють говорити про завершеність цих змін, але і вимагають їх подальшої реалізації.

Зростання вимог до рівня підготовленості випускника вищої школи змушує науковців шукати нові шляхи активізації пізнавальної діяльності студентів, формувати в них внутрішні потреби неперервного поповнення знань, самоосвіти.

Усвідомлення необхідності інтенсифікації навчального процесу стало передумовою виникнення і поширення активних методів навчання, що призвело до розвитку різних напрямків у навчанні: проблемне навчання, професійно спрямоване навчання, комунікативний метод навчання.

Ситуація на межі століть така, що молодому фахівцю в його професійній діяльності практично завжди приходиться застосовувати знання не тільки за фахом, але й в інших галузях. Завтра ж від нього буде потрібно постійне відновлення своєї кваліфікації, здобуття додаткових знань і навичок. Тому сьогодні так необхідне удосконалювання системи вищої освіти, одним з аспектів якого стає розширення контактів вузів з роботодавцями, яке в перспективі повинно привести і до застосування випереджальної підготовки фахівців з урахуванням прогнозованих тенденцій на ринку праці. Необхідно зауважити, що в умовах його нестабільності, вступники, студенти і випускники розраховують часто на допомогу вузу. Вказана тенденція позначилася також на створенні служб працевлаштування у вищих навчальних закладах, які частково змушені «допрацьовувати» недоробки системи вищої освіти в плані готовності студентів і випускників до самостійного пошуку роботи. Надалі ж, коли студенти зможуть мати знання і навички, які дозволять їм самостійно чи за допомогою служби працевлаштування у вузах, знайти місце роботи, відповідне до набутої спеціальності, сприяння служби у вирішенні цієї проблеми повинно втратити свою актуальність і поступитися місцем плануванню кар'єри, завдяки якому студенти зможуть отримати, крім консультаційної допомоги, додаткові навички для успішного працевлаштування і професійних досягнень.

Тому, при визначенні цілей, завдань, місту професійного навчання на перший план необхідно ставити інтереси професійної підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблему професійної спрямованості навчання фахівців різного профілю досліджували науковці: С.Гончаренко, С.Батишев, З.Слепкань, Г.Гуторов, І.Сгорова, І.Козловська, О.Фомкіна, А.Кудрявцева та ін. Питаннями професійної спрямованості вивчення конкретних предметів займалися О.Волянська, М.Миронюк, Н.Михайлова, Г.Ворковецька, Г.Цибульська та ін. Професійна спрямованість навчання як складова формування компетентного фахівця недостатньо розкрита у дослідженнях, окрема торговельно-економічного профілю.

Формування цілей статті... Мета статті – показати значення професійно спрямованого навчання як засобу мотивації студентів вищої школи торговельно-економічного профілю до вивчення спеціальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу... Враховуючи вимоги сучасності реалізація навчальної програми повинна базуватися не на пізнавальній парадигмі освіти, відповідно до якої основним завданням є передача студенту предметних знань, а на парадигмі розвивальної освіти, основну мету якої становить розвиток кожного студента за допомогою знань як засобу розвитку. Викладач повинен турбуватися про створення умов для розкриття суб'єктивного досвіду студента, його природної психічної активності як особистості. Цей принцип лежить в основі особистісно-орієнтованого навчання, яке найповніше реалізується у вищій школі [1]. Найважливішою у такому навчанні є мотиваційно-цільова складова, яка передбачає позитивну установку студента на роботу, формулювання важливості теми заняття в контексті навчальної дисципліни та майбутньої спеціальності, залучення студентів до планування навчальної діяльності та прогнозування результатів. У разі виникнення позитивної мотивації студент швидко захоплюється навчальною діяльністю і, як правило, досягає успіху.

Важливим аспектом оптимізації вузівської підготовки в даний час є посилення практичної спрямованості навчання, необхідність випуску, насамперед, широкопрофільних фахівців, які володіють у той же час ґрунтовними вузькоспеціальними знаннями і навичками. Однак головним напрямком у підготовці фахівців у вищій школі стає орієнтація не тільки на професійну, але й особистісну складову, що дозволить випускнику вищих навчальних закладів, відповідно до змін у сфері трудових відносин, в міру необхідності виявляти ініціативу, гнучкість, самоудосконалюватися та ін. При цьому особливого значення набуває загальнокультурна підготовка фахівця, формування гуманності особистості, як основи її всебічного розвитку, становлення її громадянської позиції, здатності до відповідальних дій, співробітництва з іншими людьми, що, нарешті, приведе до інтеграції суспільства. У такий спосіб в основному буде забезпечений високий адаптаційний потенціал випускників вузів України.

Полегшити ситуацію на ринку праці до деякої міри зможуть нові підходи до формування замовлення на фахівців з вищою освітою. Передбачається забезпечити баланс замовлення держави, регіонів, окремих галузей і попит населення. На перше місце висувається завдання кадрового забезпечення програм загальнодержавного значення. Поряд із загальнодержавними інтересами варто враховувати інтереси регіонів – кожен регіон має свої економічні, демографічні, соціальні особливості і вони повинні знайти своє відбиття, насамперед, у моделях випускників вищих навчальних закладів.

Наприклад, Київський національний торговельно-економічний університет – Хмельницький торговельно-економічний коледж – ліцей № 24 спільними зусиллями здійснюють відпрацювання нетрадиційних шляхів та інноваційних методів удосконалювання освіти з урахуванням специфіки регіону. Здійснюють підготовку фахівців відповідно до розроблених моделей фахівців зі спеціальностей, у яких існує потреба саме в Хмельницькому регіоні. Крім цього, у коледжі вже реалізується ідея безперервної освіти, яка має безумовний позитивний ефект, характеризується кращою адаптацією студентів до соціальних змін, у тому числі й у професійному житті, можливістю більш цілеспрямованого розвитку людської особистості. Саме впровадження інноваційних проєктів у регіоні повинно сприяти більш ефективній реалізації державної політики у сфері освіти.

Вищим навчальним закладам, на даному етапі, варто орієнтуватися на місцеві потреби. Тим більше, що статистичні дані свідчать про наявність у вузах, в основному, місцевого контингенту студентів. І хоча реалізація регіональної політики в галузі освіти йде непросто, здійснення ряду напрямків проходить успішно і свідчить про необхідність продовження роботи.

Впровадження нових технологій в навчальний процес завжди вважалось прогресивним кроком і підвищувало мотивацію навчання. Сьогодні до інноваційних технологій можна віднести і використання комп'ютерних моделюючих систем, і впровадження ситуаційних та кейсових технологій, і вирішення фахових задач за допомогою комплексного використання знань з загальноосвітніх та фахових дисциплін.

Для викладача вибір методу проведення заняття завжди був і залишається актуальним завданням. Адже, саме активні методи навчання допомагають викладачеві полегшити процес навчання. Результатом такої взаємодії є, як правило, високопродуктивна і високоефективна праця як студента, так і викладача.

Проведення таких занять сприяє розвитку у майбутніх фахівців торговельно-економічного профілю вміння працювати у колективі, здійснювати спостереження конкретної ситуації, здатність аналізувати ситуації та приймати рішення, нести відповідальність за результати діяльності.

При застосуванні інноваційних підходів студенти разом з викладачем стають активними учасниками навчального процесу. Активність їх проявляється в самостійному пошуку засобів і

способів вирішення поставленої проблеми, в набутті знань, необхідних для виконання практичної задачі. Це дозволяє їм відійти від стандартного мислення, стереотипу дії, розвиває прагнення до знань.

Звідси ідеї «активного навчання», «безпосереднього досвіду», «персоналізації знань», «права студента на турботу та увагу», «необхідність створення атмосфери відвертості та взаєморозуміння». Згідно з таким підходом змінюється зміст навчання, програма складається відповідно до потреб та інтересів студентів; навчальний процес структурується на солідарній основі; викладач виконує роль консультанта та джерела знань, а не контролера; бали виставляються тільки за бажанням студента; постійно існує вибір пізнавальної альтернативи, а сутність навчання зводиться до накопичення суб'єктивного досвіду.

Уміння аналізувати, оцінювати ситуації та на основі цього аналізу приймати вірні рішення – невід'ємна частина компетентного фахівця. Сутність цього методу полягає в тому, що студентам пропонується конкретна ситуація, в якій охарактеризовані умови і дії учасників ситуації. Представлення ситуації може бути надано в різних формах: вербальний (словесний) опис ситуації, демонстрація кінофрагментів, розігрування ролей окремими студентами. Головним дидактичним матеріалом для аналізу виробничих ситуацій є їх словесний опис. Ситуації можуть бути представлені також у вигляді малюнків, схем, документів з закладених в них помилках, в виявленні яких і полягає аналіз ситуації.

Метод вирішення ситуаційних виробничих задач застосовується для формування у студентів професійних вмінь та навичок. Основним дидактичним матеріалом є ситуаційна задача, яка включає в себе умову (опис ситуації та похідні кількісні дані) і питання, поставлені перед студентом. Ситуаційна задача вміщає всі необхідні дані для її вирішення, а у випадку їх відсутності – умови, з яких можна вичерпати ці дані.

Серед складних задач можна виділити: наскрізні задачі, які проходять через весь навчальний курс дисципліни; комплексні, які охоплюють декілька предметів, але виконуються одночасно, в період навчальної практики; цільові комплексні задачі, які проходять через декілька предметів, але направлені на досягнення конкретної мети, які представляють собою завершальний процес виконання трудової функції.

При підготовці компетентного фахівця найбільш поширені такі форми нестандартних занять: рольова гра, ділові ігри, дослідницьке заняття та лабораторно-практичні роботи, інтегроване заняття, прес-конференція, заняття з використанням мультимедійних технологій.

За результатами проведеного експерименту розроблено модель формування професійної компетентності студента торговельно-економічного профілю, яка включає як психологічні особливості цього процесу, рівні розвитку досліджуваного психологічного феномену, критерії та показники професійної компетентності цієї категорії, програму процесу, зміст діяльності; мету, функції, результати. Як складне утворення професійна компетентність охоплює всі структурні ланки моделі, особливості та рівень розвитку яких визначають ступінь оволодіння професією, професійну компетентність фахівця, і як підсумок його професійну майстерність.

Критеріями сформованості когнітивного компонента є знання про комплекс і сутність професійних особистісних якостей фахівців торговельно-економічного профілю, усвідомлення їх необхідності в професійній діяльності, знання комунікативних і морально-етичних норм.

Критеріями сформованості поведінкового компонента є активна чи пасивна позиція в спілкуванні; прояв терпимості, доброзичливості (або нетерпимості, неприязні) до інших людей і розуміння (або нерозуміння) оточуючих, мотивів їх поведінки; здатність (або нездатність) прийняти іншу точку зору під час диспутів та обговорень, групової роботи; ставлення до інших культур, віросповідань, соціокультурних особливостей інших народів; ретельність (або безвідповідальність) у виконанні доручень і завдань; активність (або пасивність) у груповій роботі; підготовленість до практичних і семінарських занять.

Модель формування професійної компетентності студента торговельно-економічного профілю представляє сукупність чотирьох компонентів: світоглядно-мотиваційного, теоретико-когнітивного, практично-діяльнісного і функціонально-творчого; виокремлено чотири групи критеріїв сформованості професійної компетентності: професійно-функціональний, професійно-спеціальний, психологічно-особистісний та результативний. Кожен із чотирьох критеріїв формування моделі професійної компетентності студента визначає необхідні якості, знання та вміння (показники), що складають структуру професійної компетентності. Професійна компетентність студентів торговельно-економічного профілю розглядається як узагальнена риса особистості, що має чотири рівні розвитку: низький, середній, достатній та високий; виділено цілі, функції, зміст та результати професійної діяльності.

Розроблена модель професійної компетентності студента торговельно-економічного профілю є орієнтиром у формуванні професійно компетентного фахівця.

Висновки з описаного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі... Таким чином, інноваційні підходи у підготовці компетентного фахівця торговельно-економічного профілю, використання методів активного навчання сприяє формуванню фахових вмінь і навичок, а саме: оцінювати ситуацію на ринку товарів та послуг; розпізнавати види товарів, розробляти ефективні логістичні маршрути, порівнювати споживні властивості, визначати конкурентоспроможність товарів, перевіряти якість товарів та встановлювати їх відповідність нормативно-технічній документації та сертифікатам відповідності; розшифровувати показники маркування вітчизняних та зарубіжних товарів; здійснювати приймання, зберігання та документальне оформлення товарів.

Для успішної підготовки майбутніх фахівців вищі навчальні заклади не повинні обмежуватися створенням моделі випускника. Доцільним є і розробка моделей випускника певного курсу, що дозволить вносити корективи й у такий спосіб оптимізувати навчання, а також моделі викладача, оскільки удосконалювання викладача є необхідною умовою формування особистості сучасного фахівця.

Як підсумок виділимо ключові моменти, які складають основу розробки моделі випускника вищого навчального закладу:

- забезпечення якості підготовки (її відповідність тенденціям розвитку ринку праці, необхідність підготовки з нових спеціальностей, оволодіння сучасними технологіями та широким спектром додаткових знань);
- орієнтація на гуманістичну складову (прагнення гуманізувати індивідуалістичні, прагматичні настанови шляхом, як усебічного розвитку особистості, так і формування її соціальних якостей);
- взаємозв'язок фундаментальної спрямованості підготовки й орієнтації на професійну діяльність і тісний зв'язок із практикою;
- реалізація випереджальної підготовки (врахування прогнозованих перспектив розвитку країни);
- спрямованість на адаптивність, (гнучкість реагування на попит).

Завдяки зазначеним способам оптимізації навчання у вищій школі, з'являється можливість такої підготовки фахівців, яка дозволить максимально зблизити цілі суспільства й особистості.

Перспективні дослідження необхідно вести у напрямках теоретичного обґрунтування системи показників професійного спрямування; розробки державних механізмів збору, вимірювання та аналізу фактичних показників компетентного фахівця; розробки та впровадження моніторингу якості професійно спрямованого навчання як складової формування компетентного фахівця.

Список використаних джерел і літератури:

1. Концепція профільного навчання в старшій школі : [книга вчителя математики : довід.-метод. вид.] / упор. Н. С. Прокопенко, Н. П. Щекань. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 288 с.
2. Белова Л. Интеллектуальный потенциал региона: досвід реалізації / Л. Белова // Новий колегіум. – 2000. – № 5. – С. 31–34.
3. Яременко О. Л. Модель современного специалиста: опыт и перспективы / О. Л. Яременко // Як нам упорядкувати нашу вищу школу : VIII міжнар. студентська наук. конф. – Харків : НУА, 2001. – С. 114-117.

References:

1. *Kontseptsiia profilnoho navchannia v starshii shkoli : [knyha vchytelya matematyky : dovid.-metod. vyd.] / upor. N. S. Prokopenko, N. P. Shekan, Kharkiv : TORSINH PLYuS, 2006, 288 p.*
2. *Byelova L. Intel'ektualnyi potentsial rehionu: dosvid realizatsiyi, Novyy kolehium, 2000, № 5, pp. 31–34.*
3. *Yaremenko O. L. Model' sovremennogo spetsialista: opyt i perspektyvy, Yak nam uporyadkovaty nashu vyshchu shkolu : VIII mizhnar. studentska nauk. konf., Kharkiv : NUA, 2001, pp. 114–117.*

Summary

Nina Trishkina

Professionally-Directed Teaching as a Component of Forming Competent Specialist

The essence of professionally directed learning in high school is analyzed in the article. Modern approaches to the formation of professional competence while forming the future expert are identified. The professional competencies of trade and economic experts are characterized. Social and professional orientation, culture of thinking and temperament are the factors that determine the level of professionalism display. The definition of professional competence is regarded as the mastery degree of knowledge, skills and way of life as a system of communication skills that are required to perform the activity, but the professional competence – as the individual's capacity to solve various professional tasks at different levels. The professional competence of trade and economics students is seen as a generalized personality trait that has four levels of development: low, medium, sufficient and high. The objectives, functions and results of professional activity are distinguished. The model of the competent professional forming considering professionally directed learning is developed.

Key words: teacher, institution of higher education, competence, innovation, educational process, education, student.

Дата надходження статті: «14» березня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «02» квітня 2015 р.